Poštarina u gotovom plaćena.

VIJENAC

LIST ZA ZABAVU I POUKU

1923

GOD I. UREĐUJE Dr. F. NIKOLIĆ BROJ 18.

VIJENAC

GOD. I. LIST ZA ZABAVU I POUKU BROJ 18.

SADRŽAJ:

LISTAK:

»Vijenac« izlazi jedamput nedjeljno. Cijena mu je mjesečno K 60. Pojedini broj stoji K 20. Uprava »Vijenca« nalazi se u zgradi učiteljske škole, Medulićeva ulica broj 30, prizemno desno, a ureduje od 8—13. Novac se šalje Poštanskom čekovnom uredu u Zagrebu za upravu »Vijenca« na broj 34.469. Rukopisi se šalju dru. Ferdi Nikoliću, Zagreb, Medulićeva ulica broj 30-I.

FERDO KOVAČEVIĆ: RANO PROLJEĆE

VIJENAC
LIST ZA ZABAVU I POUKU

GOD. I. U ZAGREBU, 1. SVIBNJA 1923. BROJ 18.

SMJEROVI NAŠE MODERNE KNJIŽEVNOSTI

Napisao AHMED MURADBEGOVIĆ.

OMJER naše starije i naše novije književnosti jest omjer izraza i forme. To je izraz prirodne nužde, vremenske i kulturne potrebe našega naroda i naše generacije. U toj se jednadžbi očituje jasan razvoj naše književnosti od sadržajne, fabularne do formalističke periode.

U prvom dijelu jednadžbe je dotjerivanje jezika, izraza skupa s traženjem motiva i fabula, a u drugom šira koncepcija, jaka i upadna arhitektonika, spontano, slobodno i simultano izražavanje i jedinstvena organska forma, kao bitna oznaka toga stvaranja.

Prvo je stvaranje uvjetovano našim nacionalnim ropstvom i podređenim položajem. Ono sve do danas nije moglo dati našoj naciji svoga pravog predstavnika, jer mu se je umjetnička smjernica zaustavljala u običnim socijalnim i političkim tendencama, u pretencioznoj ideologiji, što sve ne može donijeti prave umjetničke vrijednosti ni šire općeljudske umjetničke koncepcije.

I zato je potpuno razumljiv onaj kaos, koji je nastao u našoj literaturi poslije oslobođenja. Slobodni smo, a ne značimo ništa. Ta se tragika vlastite ništetnosti toliko zabila u dušu svakoga kulturnog pojedinca, kao i noževi stida i ničim nezaslužene sramote. Manji i duhom inferijorniji narodi od nas dali su pred internacionalni umjetnički forum barem po jednoga svojeg predstavnika, a mi tek nekoliko neizrađenih talenata. I ovaj osjećaj naše kulturne neimaštine proizveo je na svim područjima naše umjetnosti dubok dojam i nastalo je nekakvo napeto, grozničavo stanje. Sve je u traženju samoga sebe, svoje ličnosti i svoga pravog izražaja. Pravci, literarni smjerovi, nove forme se importiraju iz inozemstva, što više i eksportiraju, kao zenitizam u Njemačku.

Stanje je kaotično i nemoguće je točno odrediti smjer, u kome se razvija naša nova umjetnička generacija, ali jedno se može točno ustvrditi, da je to stanje ipak dalo nekoliko značajnih imena, od kojih su neka i u inozemstvu našla priznanja. Ta generacija je našla svoj lični izražaj, ali ni ona nije mogla dati našoj nacionalnoj kulturi stalnu i jasnu fizionomiju ni pozitivan umjetnički karakter. Mi još nemamo svoga umjetničkog tipa, koji bi elementarnom snagom, širokim slavenskim dimenzijama i čvrstim jednostavnim linijama bio potpuni predstavnik naše rasne i nacionalne kulture. Nemamo literarnog tipa, koji bi apsorbirao u se sve karakteristike naše psihe, našega temperamenta, našega duha, estetike i logike. Nemamo ni jednoga književnika, koji bi u tome svojstvu bio potpuno kristalizovan čist i jasan, da bismo ga mogli sasvim uvjereno, bez trunka sumnje, označiti svojim pravim predstavnikom.

Imamo djela s velikom koncepcijom, vrtoglavom arhitekturom, širokom osnovicom, snažnom konstrukcijom, što je sve bitna oznaka naše mlade, potentne nacije, ali nijednoga, koje bi nas moglo reprezentirati. Uostalom djela su samo fragmenti cjelokupnoga rada umjetnikova, ona su karike, koje sačinjavaju lanac, stepenice, koje vode u misterij umjetnikova svijeta, prema kome teži sav kulturni progres i duhovna evolucija nacije i čovječanstva. Ali to nisu balustrade, na kojima bi otpočinuo naš duh i razvio se u širine, u bezgranične prostore i u univerzum. Moderna umjetnost iziskuje cjelokupni izražaj svega, što postoji. A toga eto nema ni u našoj modernoj književnosti.

U njoj se očituje grozničava potražnja za formom, za novim oblikovanim izražavanjem, što je i sasvim razumljivo, kad je forma naše starije književnosti bila tako siromašna, da i nije mogla u se

uokviriti nijednu opću, sintetičnu i simultanu umjetničku ideologiju. A forma, kao fizički organizam svake umjetničke tvorevine od iste je važnosti, kao i ideja, koja je u njoj i koju ona izražava. Što više forma je možda i važnija, jer ona je zapravo onaj vidljivi dio umjetnosti, po kome mi proživljujemo njezinu nutarnju vrijednost. Tek poslije ove formalističke periode u našoj književnosti, kad svladamo te vanjske poteškoće, moći ćemo davati djela reprezentativne vrijednosti i pokloniti općoj kulturi nov elemenat, koji bi je mogao osvježiti, obogatiti i pokrenuti.

U tome traganju za formom unesena su u našu književnost mnoga strana počela, politička i socijalna vjerovanja, kako strana tako i domaća, što oduzima djelima apsolutnu umjetničku čistoću, golu ljepotu i onu višu estetsku istinu, koja je svima zajednička. To je posljedica socijalnog položaja i nesređenog vremena naše sadašnjice, u kojoj naša umjetnička generacija živi i stvara, a čemu se ne mogu ni najjači talenti da odupru. Treba umjetničku snagu crpsti odozdo iz rase, iz onoga užasnog elementa, gdje su umjetničke tvorevine apsolutno čiste, u kome je začahureno naše biće u praiskonskom svome obliku, gdje je tajna naše psihe i našega temperamenta u svome najčišćem početku i onda svemu tome dati sebe, svoj izraz, svoju formu i svoju umjetničku ideologiju. U izmjeni vladalačkih sistema, oblika, u izmjeni socijalnih naziranja i zakona mijenja se samo vanjska strana čovječanstva, a nutarnja, bitna ostaje stara i zarđala. A umjetnost je izražaj unutarnjeg, vječnog, a ne vanjskog, privremenog života.

Narod je ipak najveći genije. On je dao kulturu i jezik, u kome umjetnik misli, osjeća, stvara i piše. A u onome, što je dosada stvorila naša književnost, leži osnovni materijal našeg novog stvaranja, jer moderna umjetnost i nije ništa drugo do sinteza dosadašnjega umjetničkog stvaranja, povećanog umjetničkim potrebama i smjerovima vremena i samoga umjetnika. Bez nacionalne kulture, kao osnovne i opće ljudske, kao glavne nema prave ni velike umjetnosti, jer umjetniku je upravo nemoguće u drugom okviru stvarati. Nema talenata i nema genija, koji bi mogli sami iz sebe stvoriti sve ono, što su nacija i čovječanstvo do sad stvorili, a genije znači progres svega dosadašnjega. Dakle to sve dosadašnje treba najprije u sebi imati, da se može dalje unaprijed pokrenuti.

Treba talenat zasjeći duboko, da se prodre s onu stranu stvari i da se u sve udahne viši spiritualni život, koji je tako neophodan po čovječanstvo, kao što je pojedincu potrebna svijest za vlastitu egzistenciju. U ovom općenitom i refleksivnom promatranju literarnih smjerova naše sadašnjice potrebno je naglasiti volju, energiju, spremu i rad naše nove umjetničke generacije, koja je pregla, da ispuni praznine u našem umjetničkom izražavanju, kako bismo dobili što plastičniji oblik za onu konačnu istinu, koju još imamo reći. Ova perioda ima pozitivnih rezultata. Ona nam je dala nekoliko imena, koja su i vani stekla priznanja. Krleža, Crnjanski, Ratko Petrović, Simić, Kulundžić, Krklec i drugi, koji su pregli za novom formom, za simultanim, sintetičnim i općeljudskim izražajem u našoj književnosti učinili su mnogo, da dadu našoj umjetnosti nov izraz, novo značenje i da je akomodiraju novoj sveljudskoj zajednici, u koju se cjelokupno čovječanstvo civilizacijom i kulturom sve to više zbija i sakuplja.

Najteža je borba novih smjerova u našoj književnosti sa publikom i sa kritikom. Publika ne će da surađuje skupa s umjetnicima. Ona traži da umjetnik podvrgne svoje stvaranje njezinom kriteriju, jer sama ne će da se uživi i prodre u tajnu umjetnikove koncepcije. Sudovi, koje su joj nametnuli profesori i škola, ostaju joj kroz sav život stalni i nepromjenljivi, a estetika i logika, a kojima su knjige napisane, ostaje ista kao što je i u tim knjigama. Nema apsolutne estetike, ni apsolutne logike. Svako djelo ima svoju logiku i svoju estetiku. I onaj, koji djelo čita, isto je tako umjetnik, kao i virtuoz, kad reproducira kompozitora. I čitalac mora stvarati isto tako kao i umjetnik, ako hoće, da mu umjetničke tvorevine budu pristupačne i da se njima okoristi.

Novoj bi umjetnosti sama kritika morala da prokrči puteve i da je prenese u mase, kako bi postala živim organizmom u našoj kulturi. Da imamo savjesnih i stručnih kritičara, ne bi naša kultura zastala na mrtvoj tački predratne psihoze i ne bi nad njom prolijetali događaji u dušama naših i stranih umjetnika, koji su stvorili i dobra i vrijedna i korisna djela. Pa makar bila i periodične vrijednosti, ona su ipak izraz vremena i pokoljenja. Mi smo u traženju i treba pomoći, da se nađemo. A kod nas je kritičar svatko i nitko i tome svakome i nikome pomaže u njegovom nesavjesnom i destruktivnom poslu i štampa i žurnalistika i feljtonistika po revijama, u kojima stupci odzada sijevaju od praznine i traže, što bilo i od koga bilo, samo da se utroba ispuni. I tako se događa, da se dobra, korisna i savjesna kritika zamijeni pamfletima, lažnim i plaćenim panegiricima, ličnim napadajima i svim nemoralnim anomalijama, koja samo štete kulturi, a nipošto pojedincima.

Naša novija literatura usredotočena je više po revijama, nego li u zasebnim knjigama. To je i ra-

zumljivo, ako uzmemo u obzir užasne i bezdušne štamparske neprilike. Pa i same revije izniču i pogibaju u tim istim neprilikama, čak i one, u kojima je bio na neko vrijeme sakupljen čitav gros našega literarnog naraštaja.

»Kritika« u redakciji M. Begovića i Lj. Viznera, koja je u vrijeme svoga opstanka bila na dostojnoj visini, poginula je. Nije imala nikakvo naročito literarno obilježje, okupila je oko sebe cijelu literarnu generaciju i onu stariju i onu mlađu i tako bila u neku ruku pregled cjelokupnog književnog rada kod nas.

»Savremenik«, komu je sada urednik Begović, ima isto obilježje. Četiri luksuzna broja »Savremenika«, koja je uredio bivši predsjednik D. H. K. dr. B. Livadić, imala su tu zadaću, da uz adekvatan sadržaj reprezentiraju i tehničko umijeće našega štamparskog obrta. No ovaki pokušaji nisu zgodni iz jednoga razloga, što nisu pristupačni kulturnijim slojevima naše generacije, koja jedina čita i koja jedina nema toliko srestava, da čita luksuznu literaturu.

»Nova Evropa«, kulturno-politički pokret mlade Engleske, Francuske i Njemačke, koji je dopro i u redove naše političke aristokracije, da je afirmira i orijentira u poratnom stanju, u kome su se mnogi kompasi pogubili. Ona naglašava novu kulturno-političku ideologiju u smislu socijalnih, kulturnih i upravničkih principa posljednjega decenija, kako bi se mogli lakše održati i stabilizirati. Bavi se sistematski svim našim društvenim, prosvjetnim, političkim i umjetničkim problemima.

Osim ovih značajnih, od kojih najbolje prosperiraju one više političkoga, nego li umjetničkoga karaktera, pojaviše se i neke jednobrojne revije i ugasiše se kao meteori. Ta vrsta revija s meteorskim značajem osobito je brojna, a ima ih i takovih, koje se još ne pojaviše, a već se ugasiše.

»Ozon« je donio nekoliko mlađih imena. Propovijedao je apsolutnu slobodu stvaranja svakoga smjera i svake škole i one starije i one novije.

»Vedrina«, koju uređuje S. Galogaža, možda će još koji puta izaći, ako joj Bog dadne zdravlja. Smjernica joj ide u pravcu opće kulturnih rezultata, do kojih je došla savremena kultura. To je revija duha i akcije, koja naglašava konstruktivnost. Lijepo veze, ako ne pomete!

»Zenit«, revija za balkaniziranje Evrope.

To su eto u glavnom glasovi ovdašnje literarne tribine. Ima ih svakojakih. Ali svejedno, kakvi su da su, u njima se ipak vidi jedan novi potez unaprijed, vidi se jedno traženje i vidi se stalan napredak naše književnosti, a to je najbolji dokaz, da u nama ipak ima nečega, progresivnog i životvornog. Treba mladosti otvoriti sve stupce, sva srca i sve duhove, treba je izgrađivati i izrađivati, jer to su svježe rezerve naše snage i našega poleta. Mladost nije ni u godinama, ni u smjerovima, ni u formama, a ni u fabulama, ona je u snazi, u potenciji, u svježini i u novim nenaslućenim pojavama našega spiritualnoga života. I smjerovi, koji nam te pojave otkrivaju i dočaravaju, ti su smjerovi zaista i novi i moderni i savremeni.

DOCVALE SU LIPE

DOCVALE su lipe uskrsne, medne i raskošne
Sred crvenog ljeta i neobuzdanog zrijanja..
Posljednji opojni miris se razplinu elegično
Ogromnim zelenim Hydeparkom,
Čiji lutalac ispod krošnja širokih
Svaki dan u osami sam bio
Snivajuć melankolične snove
I goneć bogove i vile u vizijama . . .
S posmrtnim parfemom lipa
Iščezle su iz očiju mojih
Blijede eterične vile
U modre anđele zaljubljene,
I svi serafini višesferni,
Što su s mirisom lipa
Sipali u krhke ljudske grudi
Melodije, ritam, vječnosti opoj,
Mirisavu obmanu stvari i utjehe! . . .
I opet duša moja opustje
Pod opustjelim granama,
I sa zamuklim ticama
Nijemo tuži u crni vazduh
Usud vremena i prolaznosti,
I sa osirotjelim pčelama i kukcima se drži,
U monotonom gladnom letu i zujanju . . .
A sa svih strana na nju
Grohoće proždrljivo, zavija i riče
Začađeni, zadimljeni, upakljeni velegrad,
Šireći beskrajnim prostorom
U crnim lepršavim zastavama
Čađ, sliku pakla i stravu . . .

Josip Kosor

PROLETJE V GORI

V gori je proletje. — V gori je
tiho. — Vse se sveti.
— Kak da je živa.
— A ni.
Ni živa.
Oblaki kak glorije
nad njom letiju brez kraja
kak zastave bele.
Nit da bi stale.
Samo polukneju, taki ideju dale.

Ni ona živa. Ni.
Ona je mrtva.
V proletju.
— V cvetju.

Tu se gaziti ne sme:
tu ne zvoniju vre pesme.
Nit zvoni.
(Z nih davna su zliti kanoni).
I vezda je tiho vse.

Tak je na svetu, ti gora. I mi
v zemlju odidemo vsi.
I budemo to kaj i ti.

Kak ti, i mi budemo onda
Čekali mlajše v ti kraj.
Mi mrtvi.
Mi veseli budemo ž nimi.
Žalosni takaj.

Zastave bele na gori!
— To bu im glas od nas
v plavim goricam na suncu
z šarami zlatega vina.
I z sencami.
Ž nimi se gora spomina.

Tomislav Prpić

ZAHVALNOST

Napisao dr. MILAN OGRIZOVIĆ.

DAVNO se nije gospodin Nikola tako veseo probudio, ko što jedne subote nekako u sredini proljeća. Sve je pjevuckao umivajući se. Ni sâm nije znao, otkud mu najednom ta silna i neprotumačiva radost: da li od ugodna sna (sanjao je o vatri i o djevojčicama!) ili od ovog zlatnog sunca i svježeg zraka ili da mu se nije sinoć dogodilo šta veselo? Ne, nije, ne sjeća se, jer je rano otišao na počinak i ni s kim se nije sastao — nego je to valjda predosjećaj kakove radosne vijesti ili će mu se inače danas nešto milo dogoditi. Zacijelo! Uzme svoje proroštvo: male kartice, razastre »patience« i gle: izlazi sve, na prvi mah! Naročito »srca«, najprije su mu izašla. A gdjekad se splete, zapne, pa ne će ni deseti put, da miješaš, koliko mu drago!

I ogledalo ga danas, u odsjevu sunčevih zraka, nekako drugačijim kaže, mlađim! Sijede se neke vlasi u kosi srebrene, a gospodin ih Nikola počešljavajući krije. U podrezanom se brku i ne vide. Ali lice je rumeno i nabora još, hvala Bogu, nema, iako je pedeseta nedavno odzvonila. Gospodin Nikola živi (u ovom posljednjem deceniju) umjereno i ne pati se mnogo u uredu, otkako je sve spremio u kolotečinu, pa sad stroj sam radi. Zapravo su to mali pisaći strojevi, nad kojima se pognule poneke i lijepe glavice golih vratova i plećiju, pa i ruku u laganim proljetnim bluzama. No gospodin Nikola ni ne misli, da će ga koja od njih obradovati danas, jer on je u prvom redu šef, bar u uredu i pred drugima. A onda nema više nade. Pokušavao je dašto onako izdaleka, makar i na štetu svoga ugleda, štaviše i »ozbiljno« je mislio, kad bi se samo mogao namjeriti na onu »pravu«, ali se uvijek nekako razbilo, kao i dosad u životu, gdjegod je bio, tako da je gospodin Nikola stao već smatrati sudbinom to, da će i protiv svoje volje ostati neženjom. A ipak malo je tko i od bračnih ljudi tako čeznuo za ženom zakonitom, za kućom i za porodicom kao on. I zaljubljivao se, ludo i sanjarski, ali uvijek se nešto desilo, što bi mu slike o budućnosti razorilo kao kućicu od karata: ne možda kakva izvanja nesreća, bolest ili smrt ili nevjera, nego se svaka njegova veza, vrag bi ga znao, kao sama od sebe razvezala. A najviše ga je ljutilo, što je od tih desetak »ozbiljnih« slučajeva devet bila neka proračunanost, korist, praktičnost, a on je romantički očekivao ljubav za ljubav, onako požr-

tvovno, kako je i sam osjećao. Jednom se tako zanio za nekom udatom gospođom, koja mu je pokazivala sklonosti, da joj je predlagao bijeg u Ameriku, ona mu se nasmijala: »Zar niste ovako zadovoljni?« — Hm! Zašto ona ne bi pustila muža, ako uistinu ljubi? Ali baš to »uistinu« bila mu je muka čitava života.

I što stariji, sve je romantičniji. Čezne upravo za onom ljubavlju, koja bi počinjala pogledom, produživala se smiješkom, a onda se razvijala sastancima i ljubavnim pismima. On je tako volio ovakovo dopisivanje. Tu čovjek sam sebi i drugomu laže, ali se bar na trenutak prenese u umišljenu sreću. Pa onda ima li što ljepše od prvog cjelova s ovakovim poznanstvom, koje nek bi slobodno vodilo i u brak, kad bi se »uistinu« našla prava ljubav. Ali nažalost uvijek bi se prije ili kasnije vidjelo, da je bila gluma. Do vraga, kakav je to vijek? Gdje su te Lote, kad još Werthera ima? Zar su izumrle? — Eto ona posljednja, strojopisačica, tako je bila mila. Još dijete. Dušom dijete, kako je mislio: bezazleno se smiješila, kad bi mu donosila spis na potpis, i u svojoj naivnosti ništa se nije branila, kad bi je pomilovao ili je stidljivo pognutu poljubio u kosu.

FERDO KOVAČEVIĆ: BUJICA SAVSKA.

— Kosa vam miriše kao tamjan.

Ona se nasmijala.

— U tom je mirisu i strasti i vjernosti . . .

Ona se i opet nasmijala, još jače. Taj ga je smijeh sasvim zaludio. On joj je stao govoriti, kako su mu namjere ozbiljne i kako bi htio makar pod kraj života biti sretan.

— Ja se ne ću nikad udavati.

— Nego šta?

— Ovako . . . i opet udarila u smijeh, pa otišla. Još je dijete, mislio je gospodin Nikola, valja je odgajati, valja je uvjeriti, da čovjek, koji joj daje sve: udoban život, ljubav i sreću, makar u godinama i odmakao — kad ju je još istoga dana na šetnji oko Cmroka vidio s nekim mladićem! Pa dakako srušila se jednim mahom kućica od karata i gospodin Nikola nije više nikad s njom progovorio osim službeno. Ni smijeha joj onoga više nije čuo. Za čudo, kako nije mogao trpiti drugoga koga kraj sebe, ma da je u tom naoko bezazlenom srcu bilo mjesta i za dvojicu. Ne, ne!

Tako mu je prije dvadeset godina oteo drugi čovjek već vjerenu djevojku, za koju bi dao ruku u vatru, da ga »uistinu« ljubi. Ona ga je i ljubila, kako je u oproštajnom pismu uvjeravala, ali joj je, pisala je, njegova ljubav s tako velikim dopisivanjem dosadila i postala teret, od kojega se oslobodila upoznavši se slučajno s čovjekom, koji joj nije pisao a nije ni tumačio ozbiljnost ljubavi. Ova je uvreda bila tako teška, da gospodin Nikola više nije nikomu pisao, ali je i dalje tumačio ljubav i nastojao odgajati...

Šta mu se dakle danas može u uredu milo dogoditi — razmišljao je putem gunđajući još uvijek onu jutrošnju veselu melodiju iz bogzna koje operete, a sva mu je nutrina pjevala. I doista u uredu sve kao obično, samo kanda je više sunca i veselja na licima. Tipkanje i pokatkad glas zvonca dopire mu u sobu, donose se prepisi, pregledaju se, potpisuje se, izmijeni se koja riječ, a inače ništa neobično, sve službeno. Ali po prilici nakon jednog sata najavi sluga posjet: jedna gospođica!

Da nije to ta radost — pomisli gospodin Nikola, a pojava na vratima kanda mu je to potvrdila. Unišlo je djevojče kao zlato žutih uvojaka, plavih i toplih očiju, blijeđana lica s tankim rumenilom i bolna izraza oko ustiju. Nečujno je ušla kao u priči i gospodinu se Nikoli učini, kao da ju je noćas u snu vidio Tek što joj je oprava bila skromna, do vrata zakopčana, bez izrezaka, a držanje mirno i ozbiljno. U licu je bilo duha.

— Oprostite, što sam tako slobodna, da zamolim namještenje na pisaćem stroju. Ja sam Katica...

(Katica! Još se nijedna od mojih poznanstva nije zvala Katica — pomisli gospodin Nikola, koji je bio uvjeren, da mu onaj radosni predosjećaj šalje evo novu ljubav!)

— Izvolite sjesti!

— Svršila sam višu djevojačku školu... imam i kurz... dosad nisam bila nigdje... nije mi trebalo, ali...

— Prilike u kući zacijelo...

— Ne, moglo bi se živjeti, ali hoću da budem samostalna — naglasila je ona — a čula sam, da biste trebali ovdje...

— No potrebe upravo nije, ali ako... — pogleda ju gospodin Nikola dublje, a da sam nije znao, kako bi produžio na onaj nespretni »ako«... — mislim naime, ako vam je toliko do vaše samostalnosti, što je svakako simpatično...

— Uvelike biste me zadužili, gospodin šef. . zadrhtao je njezin glas, u kojem je bilo toliko srdačnosti, da se gospodinu Nikoli činilo, kao da je s tom djevojkom već davno poznat. I djetinje je zahvalnosti bilo, i uma i srca! Kakova bi to divna ženica bila!

On se činio kao da razmišlja, a zapravo je pustio maha svomu osjećaju pogledavajući djevojku i sav se blažeći na tom pogledu. Godila mu je ova stanka. Onda je naglo ustao, prišao do pisaćeg stroja i otkrio ga:

— Pa da pokušamo, gospođice!... Vi ćete pisati, a ja ću govoriti.

— Molim! — snašla se ona brzo, sjela i pogledala ga ravno u oči, očekujući. Bože, taj pogled!

— »Nije sreća izvan nas nego u nama«.

— »U nama!« zaigrali prstići.

— »Ni blago, ni časti, ni slasti, ni ništa, što dolazi iz okoline, nije nas kadro obradovati, koliko svijest unutarnje velike sreće, koju sami hoćemo da imamo...«

— »Hoćemo da imamo« vraća jeka uz tipkanje.

— »Istom onda, kad tako zvane sreće izvanjega svijeta« — sve hrlije govori gospodin Nikola — »prestanu za nas biti takove, kad se uživimo u svoju unutarnju sreću, kad uživamo u njoj, kad ona postane naša ljubav, onda moramo ipak, pa makar uz borbu, biti sretni, jer hoćemo, da budemo sretni...«

— »Hoćemo da budemo sretni« završilo je tipkanje i upravo je i zvončić na stroju zacinkao.

— No, dosta je. Da vidimo!...

Ali ona je još nešto nadopisala, a onda izvadila papir i pružila mu. Čita gospodin Nikola. Bez pogreške! Gle i riječ »ljubav« je potcrtana. A ovo na kraju, šta je to dopisano? Jedno ime: Maeterlinck! Oho...

— Gospođica poznaje ovog pisca?

— Čitala sam tu knjigu o sreći i ostalo mi je u pameti

— Ja sam te misli o sreći imao i sam, a onda sam ih u Meterlincka našao slične. Ne znam, je li tamo baš sve ovako, ali ja sam na svoju prekrojio. To je i onako svejedno.

— Gospodin šef kanda nije imao sreće... ove izvanje, mislim? — upitala je ona diskretno.

— Nisam, to jest: sreća mi je uvijek otvorila vrata, a onda bi došao netko drugi, pa ih zatvorio.

— Netko drugi! — rekla je više kao za se.

— Ali vidite, ja ne gubim nade. Štaviše, kad me i ljubav... koju ste vi ovdje u pismu jače istaknuli... ostavi, kad mi zatvori vrata, ja u onoj svojoj ljubavi živim i dalje i čuvam je opet za onu, koja će iza nje doći...

— I koja vam ne će zatvoriti vrata — nasmiješila se djevojka prvi put i pronicavo ga pogledala.

Još se dugo razgovarao s njom gospodin Nikola, pa nisu ni opazili, kako je došlo podne, tako te ju

je on i ispratio komad puta. Dakako, da ju je primio u službu, — ovako inteligentnu djevojku! — odmah od sutra.

I nizalo se i sutra i prekosutra, sve tako do jeseni. Gospodin Nikola bio je to vrijeme uvijek onako radostan kao taj prvi dan. Za njega je počeo nov život. Našao je nekoga, s kim se mogao razgovarati, pokatkad i duhovito. Svaki dan je kod potpisa četvrt, pola sata, a gdjekad i čitavi sat proveo s njom u razgovoru — ovako općenitom, ali kad bi skrenuo na svoju sudbinu i život, kad bi izdaleka kušao da navrne govor o ljubavi, ona bi zašutila ili naglo otišla. No kako je u njega zastao osjećaj, kako se njenom blizinom opijao držeći joj na rastanku dulje ruku u svojoj, štaviše i ljubeći tu ruku — moralo je ipak doći do provale čuvstva, do njegova izravnog očitovanja.

— Vi ne znate, kako biste me usrećili! Vi ne znate, kako bih vam bio zahvalan!

— Ne govorite mi o zahvalnosti, gospodin šef, ja bih vama morala biti zahvalna, što ste mi pripomogli do samostalnosti, do toga, da sama odlučujem sa svojom sudbinom...

— Pa odlučite, ali... s mojom sudbinom!... Odlučite, Katice!... Pa vi valjda vidite...

— Vidim i volim vas...

— Ne volite!

— Ne volim?! I njoj se zabljesnu oči, zaskoči se, ogrli ga i poljubi u lice, a onda poput strijele odjuri... Gospodin Nikola ostade bez riječi.

Sutradan kao da nije ništa bilo. Došla je kao obično sa spisom, samo što svog šefa nije gledala u oči. I opet je otišla, a da razgovora nije počimala. Tako nekoliko dana. Do subote.

U subotu joj je on uzeo obadvije ruke u svoje i gledao joj u oči.

— Dakle?

— Ništa!...

— Ondje da prestane sve? Baš sve? Niste li mi dali dokaz svoje ljubavi?

— Ne!... Dokaz zahvalnosti!... I — ja bih vam ih mogla još pružiti... Možda i više, jer ja jesam zahvalna. Ali ljubavi...

— Ne! A zašto?

— Vaša... sudbina!

— Drugi?... Zatvorio vrata?

— Nije. Već je bio u mom srcu još prije nego li su se vama otvorila vrata. Zato sam htjela, da budem samostalna, zato sam vam i bila zahvalna, što ste mi pomogli i što ste mi plaću povisivali preko reda, uopće što ste mi dobro činili. Vi ćete mi uvijek ostati kao prijatelj u srcu, ne pred vratima! I — ako vam to što vrijedi — mogu vam reći: da nije bilo onoga još prije, ponavljam p r i j e, zacijelo ne bi nitko iza vas bio p o s l i j e! Ali kao što bih vama držala riječ, tako moram i njemu... Razumijete li me sad?

— Razumijem nažalost i hvala vam, ali razumijte i vi mene, pa me izbacite sasvim iz srca i iz uspomene. Kao da nije ništa bilo!

— Tako?!... Ni prijateljstva ne ćete?

— Ne, to je lijepa riječ i neki melem, a ja to ne trebam.

— Ni... (popostala je malo) d r u g i ne ćete da budete?

— Ni... drugi! Pa... kako bih to?

— Možda ipak! rekla je odlazeći.

— Ne razumijem vas...

Tako su se rastali i otad se razgovarali samo službeno, naime on, gospodin Nikola, ali ona, kao da ju je njegova hladnoća dražila, pokušavala je, da zametne razgovor i da se našali, no on je izmicao. Štaviše dajući mu spis, dotakla bi mu se ruke, na što bi on uzdrhtao spočetka, ali se i odmakao. Tad bi ona problijedila. Srdilo ju je, ali za koji dan bi opet pokušala. Jednom je stojeći uz njegov stolac, kad je on sjedio, metnula mu ruke na rame i sasvim se do njega sagnula.

— Nemojte, gospođice! Šta radite?

— Nije vam milo?

— Nije... to jest, kako da nije... ali čemu to?

— Zahvalnost, dobročinitelju!

— Ta, pustite! Vi ste mi se već odužili vašom iskrenošću!...

Onda ću vam vratiti vaše uspomene i darove. Vi ni ne znate, šta ste mi sve učinili u ono prvo vrijeme: oni predujmovi, povišice... Ja sam bila sirota!

— Ali pustite to sad....

— Ne, ne, onda ću bar poklone vratiti.

— Ništa ne ćete vratiti. Mi smo — hotice porugljivo dodade — »kvit«...

— Ali, ja h o ć u da vratim — zažagrila je očima i otišla naglo iz njegove sobe. »Hoće da vrati!«

No nije vratila ništa. Ostali su tako službeni i hladni sve do licem na Nikolinje, do petoga prosinca. Gospodin se Nikola sjeća toga dana, kao da je danas. Snijeg je padao i on je ostao u uredu preko šeste čitajući novine i gvireći kroz prozor u pahuljice, koje su oko okolišnih svjetiljaka igrale. Razmišljao je o svom pustom životu. Ništa, ništa, više! Snijeg će pasti po svemu, i po Katici, kao posljednjoj. Eto, sutra mu je i imendan, a bit će mu valjda najtužniji od svih. Lanjske mu je godine jedna znanica (koja se također — udovica — preudala!) poslala »krampusa« sa šibom, a ove godine ne će ni to. Bit će sâm i ostavljen.

Pograbi šešir, obuče kabanicu i iziđe. Ali kako se je začudio, kad je pred vratima vidio nju, Katicu, gdje se žurno šeće gore dolje! Čim ga je spazila, naglo mu je pristupila.

— Koliko ste me pustili da vas čekam, gospodin šef! A ja moram s vama da govorim...

— Molim, gospođice, ja sam bio cijelo popodne u uredu.

— Ne, ne, ovo nije službeno, nego privatno, sasvim privatno. Kamo ide gospodin šef?

— Pa, kući...

— Izvrsno. To možemo onda kod vas riješiti.

— Kod mene? Kod kuće?

— Pa dakako — uzela ga ona pod ruku — ja ću vas pratiti, ta vi nemate ni kišobrana. Tko bi se nadao ovomu snijegu?... Lijepo ćemo to kod vas raspraviti, jer o tako diskretnoj stvari ne možemo na ulici govoriti.

— Raspraviti... diskretnu stvar...

— No, nemojte sebi glavu razbijati, sve ćete čuti — rekla mu je ona iskreno i povjerljivo stisnuvši mu čvršće nadlakticu, a on kao da je stao gubiti svijest. »Ona k meni, u stan...«

— Kod vas ćemo se malo stopliti. Čaja valjda imate... U njenom glasu primijetio je on sad prvi put nešto obijesno i gotovo razuzdano.

Ulicom su sretali »krampuse« i sv. Nikole. Na nekim su prozorima bile pometane dječje cipelice. Snijeg je u sve većim krpicama padao.

— Vi ste sveti Nikola, a ja vaš »krampus«. Zbilja, sutra je vaš imendan. Čestitam! . . . Ali. ne, to ćemo kod kuće, uz čaj. Ha, evo nas već skoro.

— Ne radi se o čaju, gospođice — ustavio se najednom gospodin Nikola i nekako se »smrtno« (kako mu je poslije u smijehu rekla Katica) uozbiljio — ne radi se o čaju, nego o tom, da sam ja neženja, a vi vjerenica drugoga, pa ne bi li možda bilo bolje . . . ta nema gotovo nikoga . . . da mi ukratko ovdje kažete, o čem se radi.

— O čem? — problijedi ona i tapne nožicom o snijeg. — Zar ste još uvijek onaj isti? Radi se o... o zahvalnosti . . .

— Opet vi ! ! Ne razumijem.

— Razumijet ćete, kad dođemo gore. Sa mnom se naime dogodila neka promjena . . . neprilika ili kako hoćete . . .

»Promjena!« poveseli se gospodin Nikola i pođe s njom u svoj stan naloživši slugi, da priredi čaj.

— Ovako je dakle u stanu neženje! — rekla je ona razgledavajući se po otmjenom namještaju i po umjetničkim slikama na zidu. — No, čujete, ove nimfe, što se kupaju, pa ti fauni . . .

— Sami ste htjeli, da dođete. Slika doduše nije za djevojke . . .

Za djevojke! . . . — nasmijala se Katica, kojoj se u vladanju doista dogodila velika promjena, samo što je gospodin Nikola nikako još nije shvaćao.

Ali kad su popili čaj i ona zapušila cigaretu (kad bi bio zamislio ono djevojče iz priče s cigaretom) — onda je Katica mirno rekla:

— Šta da vam pričam nadugo i naširoko? Ja sam . . . sagriješila. Naime, dogodilo se to tako samo od sebe. Ja ga zbilja ljubim, toga prostodušnog dečka. Zavrijedila je to njegova upravo ropska odanost prema meni. Jest, ja sam ga nagradila. Uostalom, to je svejedno. Za mjesec dana ćemo se i onako vjenčati. On je otputovao svojima, da uredi sve.

— Pa lijepo . . . čestitam . . . ali, kako ja u to ulazim . . . i čim vam trebam poslužiti, ako je sve već gotovo i nema nikakvih zapreka . . .

Ona je sjela k njemu u naslonjač.

— Ne razumijete još?! Hoću da održim svoju riječ. Hoću da . . . vratim.

Sad mogu. Vi ste mi bio dobar kao otac. I žalila sam vas, što ste mi kasno došli. Ali zato da vam ne dam dijelak one unutarnje sreće, o kojoj sanjate. Ili zar vam to nije sreća? — ogrlila ga je ona i sjela mu u krilo.

— Jest! Kako da nije, makar i na čas! . . . Ali vi ste rekli, da ga ljubite.

— Jako!

I ne smeta vas ništa?

— Ne! Ni njega ne bi smjelo smetati, kad bi razumio obvezu, što je čovjek čovjeku duguje. A ja sam dužnica i njegova i vaša. Pa zašto obojici da ne vratim? Zahvalnost je ipak najplemenitije, što imamo.

— Dakako. Ali mu ipak ne ćete kazati?

— Možda kad poslije... Uostalom dugovi su diskretni, a ova je noć vaša.

— Filozofija novog naraštaja, koju, priznajem, još ne mogu da shvatim...

— U teoriji !... Ali praksa je jača i čovječanskija. Ali šta da filozofiramo? Natočimo radije čašicu likera za našu ljubav... je li?

— Za intermezzo! — dodao je on, malo gorko i obujmio ju.

— Za noć svetog Nikole i njegova Krampusa nasmijala se Katica smijehom, koji je poslije dugo orio u duši gospodina Nikole i pratio ga za cijelog života.

BRAK MALE RA

ROMAN IZ OBIČNOG ŽIVOTA U VELIKO DOBA.

Napisao SLAVKO JEŽIĆ.

16.

KOD gospođe Mire je društvo večeras bilo vrlo živahno.

— Ja vam kažem stalno, da ćemo imati republiku, gestikulirala je Aurora žestoko. Iz pouzdanog vrela znam, da će ovih dana ban izdati naredbu, da se iz svih natpisa i naslova briše riječ »kraljevski«.

— Nesmisao, mahnuo je rukom gospodin Farkaš. Šta će nam republika? Tko će biti predsjednik? Zar onaj bezglavi Radić? Ili zubar Pavelić? Ili čak Sveto Pribićević? . . . Ta ovaj samo vreba na zgodu, da Hrvate žedne prevede preko Save u Beograd . . . Kakva republika! . . .

— Nemoj tako, stao se protiviti Stevo Ninković. Trebao si ga čuti, kako je lijepo obrazlagao

FERDO KOVAČEVIĆ: STARI RUKAV SAVSKI.

prešni prijedlog o ocijepljenju od monarhije i o pristupu u novu državu Slovenaca, Hrvata i Srba. . . . Kako je isticao, da će samo potpuno zadovoljstvo i Hrvata i Srba i Slovenaca dati solidne temelje državi . . . Ne, on je sigurno protiv svake prevare, protiv svakog majoriziranja.

— Ta meni i nije do republike, tumačio je gospodin Farkaš. Meni je samo do toga, da Hrvati ne budu zapostavljani u novoj državi. Inače mi je kraljevina milija, nego republika. Tu si sve velike životinje samo jedamput napune džepove, pa onda više ne gule naroda; a u republici se ta pripovijest ponavlja svake četiri ili koji drugi broj godina . . . Dok jedan predsjednik nasiti sve svoje prijatelje i pristaše, dotle mu je već i era vladanje istekla . . . A onda opet dolazi novi i novi ljudi, koji hoće da natrpaju džepove . . . .

— Tek štogod, ljutila se Branka. A zar je u Srbiji bolje? To je sve Balkan. A kako je na Balkanu, znamo. U Rumunjskoj bez bakšiša ni željezničke karte ne dobiješ. Tako će biti i kod nas, ako ne budemo svoji . . .

Cezar, Lela i Mira sjedili su u drugoj sobi. Mira je Leli poklonila jednu haljinu, i tumačila joj, kako će je prekrojiti. Kad je k njima prišao Cezar, Lela je upravo držala u rukama male lakovane cipelice, tako male, kao da su za dječju nogu.

— Gledajte, Cezare, kakvu sitnu nožicu ima Mira. Može li se vjerovati, da ovakvu malu cipelicu nosi odraslo stvorenje?

Cezar je gledao udivljen cipelicu malu kao djetinju.

— Zar je to cipelica milostive Mire?, upitao je kao da ne vjeruje.

— Ah, šta, ljutila se tobože Mira. Pa to i nije tako malo. Moram paziti, da mi ne spadne s noge, kad hodam . . .

I za dokaz dignu malo u vis lijevu nogu, koja je bila u posve niskim cipelicama iste veličine, vrcnu malo prstima na nozi, i — krk — cipelica se skliznula s noge na pod.

Cezar se naglo prignu i dohvati cipelu, a kod toga nije mogao da skine očiju s nježne, male nožice u svilenoj čarapi, koju je još uvijek Mira držala ispruženu naprijed. No Mira kao da je zamijetila njegov zadivljeni pogled, jer je naglo potegnula nogu natrag i u tren je oka stavila u cipelicu, koju je Cezar dohvatio.

Lela je dotle stavila one lakovane cipelice u ormar i ogledavala poklonjenu haljinu:

— Šta misliš, ne bi li bilo dobro, da se ove kapče stave ovamo sa strane?

— Kako misliš . . .

Iz susjedne se sobe čuo glas gospodina Vyskočila, koji je govorio tonom s visoka:

— Ipak su Česi najpametniji . . . Oni gledaju da steku čim čvršćih veza sa zapadom. Ako se odluče za kraljevinu, uzet će za kralja vojvodu od Connaughta i tako će doći u veze s najvišom engleskom aristokracijom. Odluče li se za republiku, izabrat će predsjednikom Ernesta Denisa i tako predobiti za se simpatije Francuza . . .

— A Masaryk?, zapita Aurora.

— Ah, šta Masaryk, naškubi Vyskočil prezirno usta, šta će nam za predsjednika profesor, koji je Čeh, pa još k tomu i filozof . . .

— E, nije tako, oponirao je opet Ninković. Masaryk je priznat šefom čehoslovačke vlade po stranim vlastima, a uživa izvrstan glas i u naučnom svijetu. . .

Cezar, koji je još uvijek imao pred očima sitnu nožicu u svilenoj čarapi, prenuo se iz svojih misli kod imena Masaryk. Kad je čuo Vyskočilove riječi, namrštio se.

Mira je to primijetila:

— Vi se ne slažete s Vencijem mišljenjem, Cezare?

— Ne, odgovori Cezar. Zašto ne bi Masaryk bio dobar za predsjednika, jer je filozof i jer je Čeh. Baš naprotiv, kao filozof on je upravo najsposobniji za to; on je onaj »aristos« o kome Platon govori. Aristokracija duha trebala bi da vlada državom . . . A što je Čeh? Ta, zaboga, ima li veće sramote za narod, nego ako mora tuđinca da bira za gospodara? Mi smo to Hrvati gorko iskusili . . .

— A što vi mislite o hrvatskoj budućnosti? Jeste li optimista ili pesimista?

Cezar malo kimnu glavom i slegnu ramenom.

— Bio sam optimista, ali samo nekoliko sati. Kad sam 29. listopada iza svečane saborske sjednice sreo jednog moralnog nitkova, koji je bio najveća krvopija Srbâ, gdje kliče Srbiji, a masa mu oduševljeno plješće, postalo mi je jasno, da će se takvi tipovi i u novoj državi znati uvući na najvažnija mjesta — i odonda sam postao skeptik . . .

— I to je zar razlog, da ostanete pasivni u času, kad bi trebalo da svatko uloži sve sile u izgradnju nove države i novog života? . . .

— Nisam rekao, da kanim ostati pasivnim . . . Ali napokon, što može jedan književnik?

— Kako, vi pitate, što može? Zar nijesu intelektualci prvi zvani na posao? Malo ste prije govorili o aristokraciji duha. . .

— Vrlo laskavo, milostiva . . . Samo ne znam, hoće li ta aristokracija naći odziva kod naroda u času, kad ga besavjesni demagozi vode najužasnijim putovima . . .

— Vi jamačno govorite o pljačkašima, uplete se u razgovor Lela. Je li istina, da je to tako strašno u provinciji?

— Dabome da je strašno. Bio sam s jednim prijateljem na vojnom povjereništvu u Gajevoj ulici, pa sam vidio čitave mase bjegunaca iz Nove Gradiške, iz Podravine, iz Slavonije, koje je narod opljačkao i kuće im popalio . . .

— Ovo o paležu ne će biti istina, prigovori Mira. Vele, da je narod ponajviše opljačkao dućane i raznio robu. A to je i razumljivo: na robi je bila najveća nestašica za vrijeme rata, pa su ljudi iskoristili priliku, da izdovolje svoju težnju od više godina . . .

— Govori se, da su ponajviše navalili na židove, reče Lela.

— Istina je, odgovori Cezar. A gdje nije bilo židova, tamo su oplijenili i Kršćane.

— Jer su im tamo kršćani za vrijeme rata krv ispijali, odsiječe dosta oštrim glasom Mira.

Kao da je nešta razdražena, mislio je Cezar. Zar joj štogod nije pravo? Ili se ljuti na mene, jer to-

bože ne ću da se bacim aktivno u borbu — »u rad oko izgradnje nove države«. . .?

— A u Crnom je Lugu sve mirno?, upita Lela.

— Mislim, da jest, odvrati Cezar. Ali moram priznati, da sam uznemiren, jer otkako sam odanle otišao, nemam više nikakvih vijesti . . .

Iz susjedne se sobe čuo ljutiti glas Aurorin:

— Ah, šta ću se ja s vama natezati! Ja sam za republiku, pa bog . . . A ako tebi, Venci, nije pravo, ti lijepo idi u svoje Pardubice i pusti nas, »stare Horvate«, na miru!

S tima se riječima pokaza na vratima susjedne sobe i ugleda Cezara, koji je upravo kod glasovira rastreseno listao po notama.

— Ave, Caesar imperator!, načini Aurora komični »kniks« . . . Kaj nam bute kaj zasvirali?

— Kad bih znao, Miles... Ali milostiva Mira...

— Ja?, začudi se Mira. Pa ja ne igram . . .

To je bilo istina. Cezar se sjetio, da je to već od Lele čuo. Učila je glasovir, ali nije naučila. Nije imala mnogo smisla za glazbu... Ipak čudno za tako inteligentnu ženu, koja k tomu imade toliko osjećaja . . . Bilo mu je malo neugodno u duši, kad ga je Aurora podsjetila na to, ali brzo se snašao:

— No, ali mi imamo zato drugu jednu igračicu comme il faut. Milostiva Lela . . .

— Ali molim vas, branila se Lela, ja i ne poznam tih nota . . . Nisam raspoložena . . .

Ništa nije pomagalo. Morala je sjesti k glasoviru.

— A šta hoćete da vam sviram? Jedan valcer?

— Da, da, valcer, nutkala je Aurora. Cezar će plesati s Mirom.

Mira se naslonila na ogradu od vratiju i kimala niječno glavom:

— Ne ću plesati. Zaboravila sam i ono, što sam nekoć znala. Već više godina ne plešem . . . ne veseli me . . .

Govorila je mirno i reći bi ravnodušno. Niti jedne slovke nije jače naglasila. Čuo si samo ono, što je rekla. Je li se što skrivalo iza tih riječi, nijesi mogao razabrati.

Lela je međutim već udarala Crémieuxov »Quand l' amour meurt«, i dok je Cezar uzalud nagovarao Miru, da zapleše s njime, uhvatila ga je Aurora ispod ruke i odvukla prema sredini sobe vrteći se s njime i plešući valcer na šest koraka.

Kad se napokon uspuhala i bacila na jedan naslonjač, doviknula je Leli, neka nešto zapjeva. Ova za čas izvuče neke note i zapjeva »Ninon, Ninon, que fais-tu de la vie?«...

Mira, još uvijek naslonjena kod vratiju, skrštenih ruku odostrag, gledala je u strop. Cezar je zaklopio oči i predao se posvema glazbi:

Quoi! tu n'as pas d' étoile, et tu vas sur la mer!
Au combat sans musique, en voyage sans livre!
Quoi! tu n'as pas d'amour, et tu parles de vivre!
Moi, pour un peu d'amour je donnerais mes jours;
Et je les donnerais pour rien sans les amours!

Nikad još nije tako duboko osjetio snagu ovih stihova, kao večeras. Činilo mu se, da ih istom sada pravo shvaća . . . Zašto? . . . Sam to sebi ne će da prizna . . .

Lela je svršavala:

. . . si la mort vous enlève,
La vie est un sommeil, l'amour en est le rêve,
Et vous aurez vécu, si vous avez aimé.

Cezar otvori oči i pogleda Miru. Njezin je pogled taj čas bio upravljen na njega, a njemu se činio tako prodirnim i tako značajnim, da mu je krv navrla u obraze. Od neprilike otvori usta, da nešta reče, ali ga pljeskanje Aurorino trgnu, i da se izvuče iz smetnje, stane i sam pljeskati . . .

Uto se začuje štropot u predsoblju. Više se uzrujanih glasova miješalo. Lela prestane pjevati. U sobu uđe naglo služavka Štefica i reče :

— Gospodina doktora traže jedan gospodin i jedna žena. Vele, da je vrlo važno.

Cezar se požuri u predsoblje. Tu ugleda kapelana Kružića i Janicu.

— Šta je zaboga?, zapita uzbuđeno.

— Zlo, a m i c e. Crni je Lug sav opljačkan. Narod se pobunio i otjerao načelnika Lipovca iz općine; a on je došao u Zagreb, napunio ljudima uši pripovijestima o užasnoj buni, dobio je četu vojnika i sad je zatvorio sve svoje lične neprijatelje . . . Janica se malo prije dovezla kolima i pripovijeda, da su jutros već ustrijelili Imbru Malina . . .

Janica se sva umotala u rubac i drhturila je kao u groznici.

— Kako si ti mogla doći ovamo, Janice? upita je Cezar.

— Eto, kad smo dočule, da je sinoć načelnik došao s vojskom, pobjegla sam s mamom k njezinima u Brezovicu. Tu smo prespavale. Ujutro je djed zapregnuo kola i odvezli smo se u Zagreb. Bojala sam se osvete Lipovčeve. Odlučila sam poći do vas, Braco, da vam sve rečemo, i da vi negdje potražite puta, kako da spriječimo užase, koje načelnik sprema u Crnomu Lugu . . . Usput nam je jedan muž iz Cerovca pripovijedao, da je ujutru ustrijeljen kum Imbro . . . Što je poslije bilo, ne znam . . .

— A moji?, pitao je Cezar uzrujano. Ne znaš li, je li se što njima dogodilo?

— Ne znam, Braco, nisam ništa čula . . . Ali znate, da ima zub na vas . . . opasnost je velika. . .

— Ah, zločinačka duša!, stisnuo je Cezar pesnice. Letim smjesta u predsjedništvo Narodnog Vijeća . . .

— Žuri se, amice; periculum in mora, gurkao ga je Kružić.

Cijelo je društvo međutim bilo došlo u predsoblje i slušalo ovaj razgovor. Svi su se zgražali nad nečovještvom načelnikovim.

— Cezare, eto, narod vas zove... Barem sada uradite nešto!, govorila je Mira drhtavim, ali odlučnim glasom. Obrazi su joj gorjeli.

Janica se trgnula, kad je začula taj glas. Pogledala je prodirno Miru, a onda Cezara. Kao da je nešto ispitivala . . .

Cezar je taj čas bio obučen i brzo se oprostio sa svima. Kad je već bio na vratima, sinulo mu mozgom, da srće u opasnost i da se možda nikad više ne će vratiti. Zastane i okrene se još jednom:

— Zbogom!

Svi su mu odzdravili i mahali na oproštaj. Mira je pružila prema njemu ruke, kao da ga hoće zadržati. Njegov se tužni pogled zaustavio za čas na njoj. Ona se trgnula, ponosito uspravila i odlučno dignula glavu . . .

Do Cezara je stajala Janica, spuštene glave, zaklopljenih očiju, a na licu caklila joj se suza . . .

Cezar otvori naglo vrata i jurne napolje — u crnu, sablasnu noć — — — (Nastavit će se).

MARIJA MAGDALENA

DRAMA U TRI ČINA S EPILOGOM

Napisao FRAN GALOVIĆ

Drugi farizej:
Izdajnik je i on!

Josip iz Arimateje:
U vrtu svome imam novi grob,
I Njegovo ću tielo shraniti
U prebielome mermeru-kamènu,
Da čeka zoru trećeg dana!

Treći farizej:
(prema narodu):
Čujte!
To zasjeda je nova!

Prvi farizej:
Ukrast će ga
I onda reći, da je ustao
Od mrtvijeh!

Drugi farizej:
Da l' čuste? — Ne dajte,
I dalje da vas tako varaju,
Jer gnjev će božji pasti na sve vas!

Glasovi iz puka:
(provale opet uzburkano):
Mi ne damo! Ne!

Treći farizej:
Strgnite ga dolje
Sa krsta ovog! Bacite ga tamo
U crni ponor!

Marcelo
(stupi naglo među fariseje i gurne ih u stranu):
Natrag! Vidite li,
Gdje u suncu se ova koplja žare? —
Još jedan tren i oštrica će vrela
U vaša prsa ući!

Prvi farizej:
Gospodaru,
Mi ne mislimo tako! Vjeruj!

Marcelo:
Ukraj!

Drugi farizej:
(pokazujući na Josipa):
A tko je njemu to dopustio?

Marcelo:
Tko? — Želiš znati? — Pilat! — Zašto šutiš?
Gle, sad si krotak! — Pseto!

Josip iz Arimateje:
Molih ga
I nađoh u njeg stoput više srca —
No u vas — braće njegove!

Treći farizej:
(prezirno):
Pa dobro!

Marija Magdalena:
(došla je pred Josipa, polako):
U tvojem vrtu bit će pokopan?

Josip iz Arimateje:
Da. Čemu pitaš?

Marija Magdalena:
Mirise i cvieće
Sa sviju strana sabrati mi valja
I prosut povrh tiela njegova,
Da kraljevska ljepota počiva
U spokojnome —

Marcelo:
(prekine je nesmiljeno):
Ovu noć te čekam!

Marija Magdalena:
(zadršće):
Ti! — Zar još uviek....

Marcelo:
Jest.

Marija Magdalena:
A ja ti rekoh —

Marcelo:
Zabòravih!

Marija Magdalena:
Zar ne vidiš moj bol?

Marcelo:
Za mrtvijem da udilj tuguješ?

Marija Magdalena:
On ustati će!

Marcelo:
Zbilja?

FERDO KOVAČEVIĆ: VRBE U CVATU.

Marija Magdalena:
Ko i svi ovi! Vidjet ćeš

Marcelo:
I ti vjeruješ?

Marija Magdalena:
Da ne vjerujem, zar bih ovdje bila?

Prvi farizej:
Stražare mu kraj groba postavite,
I vidjet ćemo, hoće l' onda ustat!

Marcelo:
(uhvati je za ruku):
Ja ne ću dulje tvoju mudrost slušat,
Već hoću, da mi dođeš ovu noć!

Marija Magdalena:
Ne!

Marcelo:
Prkosiš mi! — Gle vojnike ove!
I jake su im piesti! Zgrabit će te
I svezati! Pa kad se nasitim
Ljepote tvoje, bacit ću te njima,
Da zadnji bljesak tvojih očiju
U zagrljaju zgasne njihovu!...
(Zrakom proleti jaki val vjetra.)

Marija Magdalena:
(ispruži daleko ruke):
Da l' čuješ znak?

Prva žena:

Ah! Pogledajte oblak,
Što digo se bio! Sve je veći!
I domala će sunce prekriti!

Druga žena:
(gleda niz goru):

Nad gradom silni digao se prah,
I čini se, da oganj negdje gori!

(Među narodom nastane metež.)

Prvi farizej:

Ne!... Nije ništa! Ne vjerujte ljudi!

Drugi farizej:

To sve je laž!

Prvi farizej:

I varaju vas!

(Jaki udarac grmljavine.)

Marija Magdalena:

Čuj!
Je l' i to laž?

(Crvenilo postaje sve mutnije i teže. Još malo, i krvava tama prekrit će sve — i ljude i one križeve.)

Prva žena:

Gle! Sunce umire!

Marija Magdalena:

O, jao tebi, zemljo judejska,
Što ubila si svietla vječnog trak!

Prvi farizej:
(Marcelu):

Zapovjedi vojnicima —

Marcelo:
(prekide ga):

Šta hoćeš? —
Osudiste ga sami!

Prvi farizej:

Mogli bi
Da dignu bunu!

Marcelo:

Tko? Zar ovi tuj?!

Prvi farizej:

Pobjesnit će!

Marcelo:

Pa vi ste sami htjeli
Da ubijete toga čovjeka,
I Pilat vam je želju ispunio! —
Ja ne mičem se!... Što me briga za to?!

(Narod međutim postaje sve nemirniji. U mnogim očima dršće strah i groza onoga, što će doći iz toga krvavog, užasnog neba.)

Isus:
(rastvori još jednoć oči i zavapi silno):

O, Eli! Eli! lama savahtani?

(Svi zadršću i nehotice. — Kratka stanka grozovite šutnje.)

Prvi farizej:
(tiho):

Čuj! Iliju već zove u pomoć

Drugi farizej:

Da vidimo, u zadnji hoće l' čas
Pomòći mu i doći, da ga skine.

(Iz daljine se čuju glasovi pomaganja. — Pred nama nastaje gužva i buka. Sve bi htjelo da nekuda pobjegne, samo ona skupina pod križem ostaje mirna. — Sunce se sve više mrači.)

Sluga crkveni
(doleti bez duše s desna, a iz ustiju mu padaju divlje, lude riječi):

Da l' živi?

Prvi farizej:

Šta je?

Sluga crkveni:

Zavjes božjeg hrama
Od gornjega se kraja razdrije
Do donjega; i zemlja se potrese,
I kamenje se raspade ko pjena;
I grobovi otvoriše se davni,
I tijela svetih ustadoše mnoga,
Što pomrli su; vidješe ih svuda
Po ulicama jerusalemskim!...

Prva žena:

Sad vidite strahotu golemu,
Što pade na nas i na djecu našu!

Glasovi iz puka
(sve tjeskobniji):

O, jao nama! Jao djeci našoj!

(Silna grmljavina i vjetar. Sve se smračilo. Neki bježe niz brdo, a drugi padaju na koljena.)

Marija Magdalena:
(stajala je neprestano gledajući Isusa, ali najednoć, kanda je nešto spazila, poleti u onoj buci prema križu i uspne se na kamen, sasvim blizu Njega):

Jest!... Ja te vidim!... Eto... sad mi zboriš,
Ko nikada što nisi! — Zjenice
U moju dušu prodiru ko mač!
Govori!... Reci!...

Isus
(dahne još jednom):

Svršeno je!

Marija Magdalena:

Ah! —
Ugasilo se svietlo! — Mrtav! — Zašto —

(Baci se na njegovo tijelo i zagrli ga mahnitošću posljednje čežnje.)

Marcelo:
(naslonio se naprijed na svoj mač):

Da! Zaista, On bješe pravednik!

(Oluja se pomalo gubi. — Kroz oblake prodire krvav trak sunca i pada na srednji križ i na Njegovu mrtvu glavu. — Kratka stanka.)

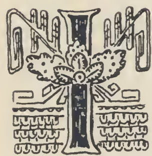
Zavjesa pada.

Konac trećega čina.

(Nastavit će se).

ISTOČNO PITANJE

Napisao dr. JOSIP NAGY

danas poslije Svjetskog rata, poslije iluzornog mirovnog ugovora Sevreskog i poslije jedne naročite konferencije u Lausanni, za koju je teško reći što je učinila, hoće li dovršiti svoj posao ili ne će, i danas stoji Istočno pitanje u svojoj punoj snazi. Prevarili su se oni, koji su tvrdili, da će ga riješiti svjetska katastrofa, a čak i oni, koji su mislili da će doći, ako ne do definitivnog, a to barem do nekog provizornog rješenje. Pitanje se postepeno rješava, ali nema ni konačnog ni provizornog riješenja, ali zato ima koješta, što mu uvijek podaje nove životne snage. I danas kao i prije zaokuplja ono dobar dio vanjskog života svakog političkog udruženja, koje se krsti imenom države. I danas kao i prije sili ono skoro sve evropske države, da se ne bave samo svojim ličnim interesima i ne rade samo u svoju korist i u korist općenitih ljudskih ciljeva, nego da dobar dio svoje energije posvećuju nekim, u neku ruku konstantama u općenitom političkom životu. Takovih konstanta imade sad više sad manje, jedne dolaze i prolaze, druge dolaze i ostaju. Istočno pitanje ostaje i dalje tu, sad otvoreno u svojoj cjelini, sad samo u nekim svojim dijelovima. Radi toga se često i prečesto osjeća potreba da se odgovori na pitanje: a što je baš Istočno pitanje u svojoj suštini? Ne radi se tu toliko o definiciji, koliko o opredjeljenju njegove prave biti. Definicija imade dosta i slično tačnih; ima ih kod Bamberga u »Geschichte der orientalischen Angelegenheit«, kod Driaulta »La Question d' Orient depuis ses origines jusqu' à la paix de Sèvres«, kod Cahneta u »La Question d' Orient dans l' histoire contemporaine«, kod Saxa »Geschichte des Machtverfalls der Türkei« itd., ima ih čak u velikom broju enciklopedičkih dijela. A literatura o Istočnom pitanju u knjigama, člancima, brošurama itd. skoro je nepregledna. Pa ipak dododi li se nešto na Istoku ili na Zapadu, što sa svoje strane djeluje na Istok, odmah se vraća stara pojava, da ljudi rado traže da dokuče pravu bit Istočnog pitanja dokučiti najbolje onaj, tko u samo što smo sada na čistu s time, da će pravu bit Isthočnog pitanja dokučiti najbolje onaj, tko u njemu vidi jedan dvostuki problem, na jednoj strani izričito p o l i t i č k i, a na drugoj problem od veoma velikog h i s t o r i č k o g značenja.

Kad jedna ili druga država osjeti blizinu Istočnog pitanja, kad za nju nastane potreba da se prema njemu »orijentuje«, da pripravi svoj rad za eventualne političke, diplomatske, strategične mjere — sve to skupa tvori ono, što se političkim jezikom označuje kao p r e p o l i t i k a — onda ona ne vidi u Istočnom pitanju ništa drugo nego jedan politički problem. Ali kad bilo koji politički događaj izazove i ozbiljna naučna promatranja i prosuđivanje onda uz političku stranu dobiva Istočno pitanje i svoju historičku i kulturnu. Treba dakle postaviti pitanje: Kako nam se prikazuje ovaj problem u jednom a kako u drugom smislu, i u kakovoj vezi stoje ova njegova dva oblika među sobom.

Pod Istočnim pitanjem u njegovom p o l i t i č k o m s m i s l u poimalo se obično pitanje o rješavanju onih mnogobrojnih poteškoća, koje nastaju radi naročitih nesređenih prilika na Istoku. Te poteškoće dolažahu u prvom redu odatle, što Turska nije nikada odavala dovoljno sposobnosti da svojom vlastitom snagom upravlja onim područjem, koji tvorahu njezinu državu a niti da nađe mogućnosti, kako bi njezini islamski i kršćanski podanici mogli mirno da žive jedan uz drugoga. Kad god se pokušalo sa strane Srbije, Crne Gore, Rumunjske, Grčke, Egipta, Tripolisa, Tunisa itd. da se kršćani, kršćanski predjeli a i druge zemlje otmu turskom jarmu, izbili su istočni problemi na javu. Kako do riješenja ovih otvorenih pitanja nije moglo da dođe sa »istočne strane«, stale su se u njih uplitati evropske države i to tako, da bi kadšto pospješavale riješenje, ali ga često i suzdržavale. Početaka takovom poslu imade već u XVIII. stoljeću, a XIX. ga je već puno. Evropske države ulažu mnogo truda i muke, da se dočepaju nekih predjela na Istoku. One države, koje nemaju šta da osvajaju ili ne mogu ništa da osvoje, ne će ni da čuju o kakvim teritorijalnim promjenama u bližim i daljim istočnim dijelovima svijeta. One ne žele nikakovih promjena dosadanjeg stanja, one su za s t a t u s q u o. Dođe li koja država sa bilo kakovim teritorijalnim zahtjevima nastojat će, da joj ih osujete. Imade država, koje ni ne misle izričito na osvajanje, ali na drugoj strani rade neumorno na tome, da se njihov glas na Istoku čuje u punom jeku, da njihov politički, ekonomski i t. d. rad bude intenziran i ekstenziran.

Prema svemu tome može se ustvrditi, da se Istočno pitanje, kao politički problem, sastoji od t r i d i j e l a. Prvi se dio kreće oko nesposobnosti Turskog carstva, da svojom snagom i svojim političkim radom uredi svoje vlastite domaće prilike.

Turci vladaju ili bolje vladali su u Evropi punih pet stotina godina, pa ipak su potpuno ostali po strani od onoga, što se krsti oznakom evropejizma. Ostali su više ili manje onakovi, kakovi su kao mongolska rasa došli iz istočne Azije. Nijesu se spojili ni sa svijetom ni sa životom oko Sredozemnog mora. Sve ono, što je došlo sa njihove strane vrlo je površno. Nijesu se s pokorenim narodima stopili u jednu novu cjelinu, nijesu prešli na kršćanstvo, a nijesu ni mnoge narode pretopili u Islam. Nikada nijesu došli do pravog poimanja građanskih i društvenih ustanova. Znali su samo da pokorenim narodima nameću teške poreze, da im mušku djecu oduzimlju za vojsku, a žensku za hareme; ubijali bi ih već na prve znakove opiranja proti njihovom nasilju. Ni s Arapima nijesu znali da bolje postupaju. Ubijali su im kalife, rušili bogate gradove kao Bagdad i Damask. A ni prema svijetu u cjelini nijesu bili bolji. Put, koji vodi u Indiju i kojim su se od početka historije služili trgovci čitavog svijeta, jednostavno su zatvorili, ni ne misleći na posljedice i ne vodeći računa o tome, što znači, kad za pet stotina godina mrtva tišina vlada nad predjelima Levanta.

S ovakovim životom i ovakovim načinom gospodarenja ne može Evropa, koja je preživjela unifikacionu političku ideju Srednjega vijeka i gdje imade velik broj političkih subjekata sa kud i kamo većim brojem političkih objekata, nikako da se suglasi. Ona smatra, da tu imade i ona da izreče svoju riječ. Sad se evo čitavom svojom širinom otvara drugi dio istočnog pitanja, koje se kreće oko u č e s t v o v a n j a E v r o p e u r u š e n j u t u r s k e m o ć i. Tursko carstvo već od vajkada nosi na sebi biljege nekog propadanja, dekadanse. Sultan se ni najmanje ne brine za to, što mu narodi žive pod krvavim ugnjetavanjem, a ni brige ga nije, što postepeno nestaje lijepih kršćanskih slika na zidovima sv. Sofije. No dolazi doba, kad francuska revolucija udara prvi temelj nacionalnim pitanjima. Napokon svojim pohodom u Egipat i Siriju stavlja i istočno pitanje na dnevni red isto onako kao i mnoga druga pitanja. Turska je bolesna; njezine se kršćanske narodnosti već spremaju da stresu tuđi jaram, a evropske države već rade na provađanju svojih interesa na Istoku. Drama se započela; imao je slijediti zaplet i rasplet. Pitanje odstranjenja, eliminovanja Turske iz Evrope već je predmetom ne samo teoretskih diskusija nego i praktičnih pothvata. Ali se radi nešto presporo. Da je Turska agilnija, ona bi shvatila ono, što joj se kaže sad s jedne sad s druge strane. Neka se prilagodi Evropi, neka slobodno drži svoj jezik i svoju vjeru, ali neka zajamči i svojim kršćanskim narodima neku stalnu količinu slobode. Turska u svojoj cjelini, u svojim zastarjelim pogledima na svijet, nije to mogla da shvati, ali je bilo pojedinaca, koji su to razumjeli. Za sultana Abd-ul-Medžida izdano je g. 1844. nekoliko zakona, poznatih pod imenom t a n z i m a t â, koji su imali da posluže kao baza za reformaciju unutrašnje uprave i za sređenje odnošaja između kršćanskih podanika i Porte. Na zakone se momentano pomišljalo, ali nikada na njihovo provađanje. Svih reforama nestaje već u njihovom prvom zametku. Na prijestolje dolazi Abd-ul-Hamid II. da nastavlja staru tursku politiku, politiku nasilja, ugnjetavanja i ubijanja. Nestaje mogućnosti, da Turci i kršćani mirno žive jedan uz drugoga; u Egiptu arapski preporod zamjenjuje tradicionalnu pokornost sultanu. Rovarenje kršćanskih naroda u unutrašnjosti ide paralelno s napadajima, koji dolaze s polja, sa strane Rusije, Francuske, Engleske, Italije, a nada sve sa strane susjednih država same Turske.

Treći dio Istočnog pitanja ispunjavaju one razne p o j a v e u m e đ u s o b n i m o d n o š a j i m a i z m e đ u s a m i h e v r o p s k i h d r ž a v a r a d i n j i h o v i h p o j e d i n a č n i h i n t e r e s a n a I s t o k u. Ako u drugom dijelu Istočnog pitanja kao političkog problema uplitanje Evrope može da imade nekih, čak i mnogih idealnih crta, to njih u ovom trećem dijelu potpuno nestaje. Ali baš međusobni odnošaji evropskih država radi istočnih problema i rad evropske diplomacije u interesu pojedinih država učinili su Istočno pitanje problemom prvog reda i postavili ga na jedno od prvih mjesta evropske politike. Kao takovo ono je produkat zadnjih godina, naročito onog najnovijeg historijskog razdoblja, koje počimlje otprilike g. 1870. a traje sve do sada. Čuju se riječi političara i državnika, arhivi i biblioteke se napunjaju spisima, knjigama, člancima, koji su s njime u vezi. Ono rađa među evropskim državama mržnju, nenavidnost, nepovjerljivost i to ide tako daleko, da se u nekim momentima prekidaju čak i prirodne veze, koje postoje između jednoj i drugog srodnog naroda, da se zaboravlja na civilizaciju, da se zanemaruju trgovački interesi. Ovaj problem nije zadnji razlog, da se države spajaju u saveze i da se ciljevi ovih saveza izražavaju u formulama, koje odaju jedno, a kriju drugo. Sve ono, što se događa u Turskoj a naročitáo ono, što iz Turske dopire najprije u bliže pa onda u dalje krajeve, ima da konačno odjekne u cijeloj Evropi. Opseg se Istočnog pitanja često širi, a skoro nikada ne sužava.

Tako se dakle Istočno pitanje, u političkom smislu, sastoji od tri dijela: 1. od političkih prilika na samom Istoku, 2. od političko-diplomatskih i strategičkih odnošaja evropskih država prema državama Istoka i konačno 3. od diplomatsko-političkih, a kadšto i strategičkih pothvata između samih evropskih država, koji su u vezi sa pojavama na Istoku. No poimanje Istočnog pitanja kao političkog problema nije jedno jedino priznanje, imade i drugih, prema tome, koja se tačka uzme kao polazna tačka za razmatranje. Od velikog je interesa gledati na nj sa historičkog i kulturnog stanovišta.

Ako nam se ovaj problem u ovom političkom smislu pokazuje zamršenim, nije on drukčiji ni u historičko-kulturnom. Kao u politici tako i u historiji stoji on na jednom vrlo visokom mjestu. Da nađemo njegov pravi smisao i da barem donekle uzmognu nagađati, koji bi putevi mogli da dovedu do konačnog riješenja, treba da pod Istočnim pitanjem shvatimo ogroman broj starijih i novijih pojava, pojava, koje su u uskoj vezi s čitavim svijetom i koje s njim skupa sižu u daleku prošlost. Ali kad netko raspravlja o Istočnom pitanju, on ne ide u doba postajanja svijeta. Ostavlja na strani staro doba s prvim počecima kulture za Faraona u Egiptu, negda slavnu Grčku s rimskim pokrajinama u Aziji, Bizant i kasniji Carigrad s Damaskom i Bagdadom. Istok je sjao u svijetlu kulture u doba, kad je ostali svijet bio zastrt tamom barbarstva. Ovo sjajno doba ulazi doista u historiju Istoka, ali ne ulazi u historiju Istočnog pitanja. Pitanje je, ima li da u njegovu historiju uđe ono doba, koje ima isti početak, isti daljni razvoj, doba, koje počimlje s momentom, kad su Osmajlije osvojili Carigrad. Ona doba, koje ide od VII. do XVII. stoljeća, doba, kad se vjerska i politička sfera Islama postepeno širi, doista je jednolično i tom svojom jednoličnošću stoji nekako u opreci sa političkom stranom Istočnog pitanja. A ona politička strana imade da opredijeli granicu za historičko poimanje, ali na prilično elastičan način. Istočno je pitanje kao politički problem tvorevima XIX. stoljeća, kao historički može da zahvati u prošlost, da dopre do XVII. stoljeća.

U XVII. stoljeću počelo je carstvo Osmanlija da slabi radi svojih prošlih grijeha, da se guši u svojoj vlastitoj moći, da povlači natrag svoje granice, da se zatvara od svijeta, da se suši, da gubi životnu snagu kao biljka, koja stari. Sa raznih se strana vode protiv njega vojne, koje na sebi nose obilježja svog vremena. Proračunana politička osvajanja i razne diplomatske kombinacije ne mogu da evropskim pothvatima protiv Turaka dadu nikakva obilježja misticizma, nesebičnosti ili altruizma. Trgovački se interesi miješaju poltičkim ciljevima. Radi opreka, koje postoje između evropskih država mogu Osmanlije sad da sklope koji povoljan savez, a sad da nadju kojeg sklonog neutralca, koji će raditi u njihovu korist. Potpuna se propast osmanlijske države zavlači dalje. Više puta, kad kršćanske evropske države rade na planu o podjeli turskog carsva, dođe nenadano koja zapreka, koja omete sve. Osmanlije sad računaju, za koliko ih je vremena minula opasnost. Ali se pitanje o definitivnoj propasti Islama u Evropi uvijek vraća, pa tako i Istočno pitanje često nije ništa drugo, nego problem o p r o p a d a n j u p o l i t i č k e m o ć i I s l a m a.

Na planu o propadanju Islama radi čitava evropska diplomacija. Tu se opažaju neke čudne operacije, koje se osnivaju na neobičnim načelima. Mnogo toga, što je ovdje samo malenkost, na drugim sličnim slučajevima je nešto užasna. U međunarodnom pravu nije lako naći nauke, koje bi mogle opravdati sve ono, što je na Istoku učinila nesamo Turska nego i Evropa. Razvoj događaja prati Evropa ne samo s interesom nego i sa strahom. Kako može njezina diplomacija da racionalno radi na likvidaciji Istočnog pitanja, kad se boji, da će u času, kad to pitanje dodje na dnevni red, buknuti općeniti požari? Ta u samoj Evropi imade previše eksplozivnog gradiva! S t a t u s q u o često pomaže u neprilici. Uvijek je otvoreno pitanje: što će se dogoditi, kad Sultan ode iz Carigrada? Tko će biti njegov nasljednik? Kakova će se organizacija provesti u istočnim krajinama? Samo silom ne mogu se riješavati zamršena pitanja, čak ni na Istoku!

U historiji Istočnog i Balkanskog pitanja imade jedan momenat od veoma velikog značenja, momenat, kad ovo pitanje preotimlje maha nad svim drugim pitanjima, koja su stvorena kao i ono; n. pr. nad skandinavskim, špansko-portugalskim, Švedskim, japansko-amerikanskim itd.

Istok, kamo spadaju prvi zameci historije i kulture, postao je u naše doba glavnim područjem, gdje se odigrava historija naših dana. Ona je njegova moderna historija, usporedimo li je sa starijom, kud i kamo bujnija i dramatičnija. Ona je istančana veoma velikim brojem problema, koji imadu svoje prolazne tačke u modernom političkim težnjama. Ono se nama pokazuje još i bujnijim od stare povijesti s toga razloga, što za ono, što mi proživljujemo, ne znamo, ima li nešto analogna u staro doba.

LISTAK

ČEŽNJA.

(I. P.)

Htio bih, da sam gore na vrhuncu,
kada zora svane,
da mi duša vedra i čista — na suncu
ko svetinja plane.

Htio bih, da sam dašak sa mirisnih lati,
da veselo prhnem
i zapleten u pramima Tvojim da Ti
dušu srknem.

Htio bih, da sam kaplja rose na Tvome dlanu
Ko biser — kamen,
da u meni svi pogledi Tvoji planu
U strasni plamen.

Htio bih, da iscijedim rumen sa usana — kao
Sunce svijetu
pa makar ko pjan pod noge Ti pao
satrt u letu . . . .

— Čekat ću, dok mi sazre nada
u opojni cvijet,
a onda će pelud i miris da pada
na zavidni svijet.

Zlatko Vitković

FERDO KOVAČEVIĆ.

Ferdo Kovačević zastupa među hrvatskim slikarima onu intimnu pejsažnu umjetnost, koju su polovinom XIX. st. — pod dojmom nizozemskih pejsažista — francuski slikari škole u Fontaineblea-u uskrisili na nov život.

Izvojevavši pejsažnom slikarstvu ravnopravnost sa figuralnim, pribavili su — ti predstavnici modernog shvatanja u slikarstvu — pejsažu slobodu samostalnog daljnjeg razvijanja. Francuski naime slikari Manet i Monet stali su unositi u svoje pejsaže svijetlo i zrak, ističući ljepote prirodne ne toliko po formi koliko po diferensiranim tonovima svijetla i boje. Ovaj način gledanja i prikazivanja prirodnih krasota, nazvan bi impresijonističkim slikanjem, jer se htjelo istaknuti, kako slikari ovog novog smjera u slikarstvu slikaju svoje pejsaže onako, kako su ih pod prvom impresijom gledajući osjećali i u toj svojoj osjećajnosti na platno prenosili. U tome su se moderni impresijonisti razlikovali od svojih prešasnika, tražeći da se na taj način slikani pejsaži promatraju iz stanovite neke distance, budući da su prikazani prizori iz prirode gledani u nekoj udaljenosti, kad ih se slikalo.

Pri tome se nije pazilo, da li je naslikana prirodna scena pravo ili krivo gledana, već kako ju je slikar-pejsažista osjećao i u svojoj osjećajnosti pomoću raznih slikarskih metoda i sredstava karakterisao. Nije svaki slikar stvoren za takovo gledanje. Za impresijonističko gledanje traži se osobito mnogo tankoćutnosti što više — i pjesničkog raspoloženja; u takim momentima slikanja prestaje slikar, a počinje pravi umjetnik sliku dovršivati, pa stoga i tonovi boja, što ih je umjetnik u času svoga umjetničkog koncipiranja i pjesničkog oduševljenja u se primio, izlaze s njegova kista u onakovoj potenciranoj snažnosti i kolorističkoj bujnosti, u kakovoj ih obični ljudi u prirodi niti ne primjećuju. Tu leži ona prava tajna, koju je kadar otkriti u prirodi jedino pravi umjetnik. Boje naime ne služe samo za prikazivanje prostora i predmeta ili za sticanje sensibilnih podražaja, već one mogu da služe i za prikazivanje ugađaja (Stimmung), a pravi ugađaj može u pejsažu podati samo tankoćutni umjetnik. Čovjek ne bi mislio, kako se bojom mogu izazvati u duši ljudskoj i vedra, i tugaljiva i mirna i razdražljiva raspoloženja. O tome se možemo najbolje sami uvjeriti, ako neki kraj promatramo kroz stakla raznih boja, tad ćemo osjetiti kod raznih boja onakovo čuvstvo ugodnosti, kakovo redovno osjećamo, kad promatramo pejsaž, što ga je pravi umjetnik izradio.

U tome je eto razlika između slikara-pejsažiste i umjetnika-pejsažiste.

Kovačević je već svojim prvim pejsažom, što ga je prije 25 godina (Zagrebačko Rokovo groblje u sutonu) izložio, pokazao, da u njega kao slikara ima onih prednosti, kojima se odlikuje pravi pjesnik-umjetnik.

Pa zato su i svi njegovi pejsaži sve do njegovih najnovijih — puni onog pjesničkog raspoloženja, koje podaje slici umjetnički ugađaj.

Sujete svojim pejsažima uzimao je Kovačević sa Plitvičkih jezera, s Orljave, ispod Zagrebačke gore, a najradije sa Save.

Tu njemu toli dragu Savu, opjevao je Kovačević u svojim slikama u svim mogućim njenim fazama: kad je tiha i malena, ili kad je nabujala pa se obijesno prebacuje ili kad se prelila obarajući i rušeći sve, što se njenoj bujici suprotstavlja; prikazujući Savu, prikazuje nam i njenu okolinu: vrbe i jalše, šaš i travu, strmenu i pličinu savske obale s muljnim pijeskom i šarolikim šljunkom. Neslućene ljepote Save i njene okoline: u zimi, ranome proljeću, u punome proljetnome cvatu, u bujnosti ljetnoj, u bogatstvu rane jeseni , u zamiranju kasne jeseni pa u bjelilu zimskome — iznio je i iznosi nam Kovačević u onome pravome raspoloženju prirode, koje odgovara vremenu, kad je koji pejsaž slikao.

Njegovi pejsaži — pored svoga vanrednog umjetničkog ugađaju — djeluju snažno i zbog toga, što su risani kistom u jednoj tehničkoj savršenosti, koja se obično nalazi na crtežima, koji su risani olovkom ili perom. Pa stoga imaju i njegovi pejsaži — u kojima se ugađaj spaja u skladnu cjelinu s tehničkom izradbom njihovom — pravu vrijednost umjetničkih tvorevina.

Donoseći u reprodukciji nekoliko Kovačevićevih pejsaža, izabrasmo upravo one, koje je umjetnik u ranome proljeću na Savi uhvatio, dočaravajući nam u njima buđenje proljetnog života, koji se počinje sada osjećati na flori, kojom je načičkana i urešena savska obala. **A. Jiroušek.**

MILAN BEGOVIĆ: »SVADBENI LET«.

(Premijera 18. travnja 1923.)

Siže drame, o kojoj je bilo govora i u našem listu (v. »Vijenac« br. 10.) bio je već u glavnome poznat, no publika je bila radoznala, da je čuje i na pozornici, gdje joj je i pravo mjesto i gdje jedino mogu doći do izražaja sve vrline i mane jednog umjetničkog djela.

Dužni smo odmah i bez daljeg natezanja izjaviti, da je drama u glavnome uspjela koliko s idejne, toliko i s tehničke strane. Idealizam i realizam hvataju se u tragičan koštac i kao obično u životu podliježu oboje pred jačom, tajanstvenom silom, koja nevidljivo upravlja sudbinom čovjeka.

Prvi čin nekako nesigurno koleba i nekud se previše oteže, dok prispije do pravog umjetničkog izražaja i jače istakne pravi cilj radnje. Završetak je nekud prenagljen, trebalo je jače psihološke motivacije. Pad jedne žene, a još više jedne djevojke, koja je bila uzgojena pod strogom disciplinom penzionata, zahtijeva više intimne borbe, više ženske prirođene susprezljivosti.

Drugi je čin s dramske strane jak, u njemu dolazi do potpunog izražaja idejna pjesnikova strana i možemo slobodno kazati, da spasava čitavo djelo. Samo bi morali primijetiti, da su posljednje Blanchine riječi, koje odlučno utječu na rasplet drame, morale biti izrečene s više spontanosti, osjećaja i topline. Onako djeluju hladno i ostavljaju na slušatelje neprijatan dojam.

Posljednji čin, sa svim njegovim tehnički neprirodnim situacijama, prilično teče konačnoj katastrofi i emocionalno djeluje na gledaoce.

Pojava aeroplana na pozornici je jedna novost za naš teatar i već po tome zanimljiva.

Partije su u glavnome bile dobro podijeljene. G. Sotošek kao Pierre, konstruktor i suvlasnik tvornice aeroplana, izvrsno je odigrao svoju ulogu, g. Ivo Raić kao Mario, pilot, također je spretno obavio svoju partiju, ali bi mu morali preporučiti, da jače i bolje naglasuje riječi, da mu tako govor bude jasniji i bistriji, dok je gđica Božena Begović auktorova kćerka, koja po prvi put nastupa u našem teatru, odigrala svoju Blanche osim nekih omanjih nijansa, vrlo spretno, te se njezin debut mora smatrati uspjelim. Gđa Vika Podgorska, kao Beata je također bila sretne ruke, svi ostali pak (gg. Tito Strozzi u ulozi mehaničara, g. Josip Maričić, Grund i dr.) uložili su sve svoje priznate umjetničke sposobnosti, da djelo čim dostojnije interpretišu i, može se reći, s povoljnim uspjehom. —I—

KONCERTNA KRONIKA.

U gustom nizu zaredale se koncertne priredbe odmah iza Uskrsa. Nerijetko se dešavalo, da su u isti dan bila i dva koncerta. Tko će tu da se snađe, da u vazda novim koncertima zadrži trajno dojmove pređašnjih koncerata, da u ispisivanju ovih redaka ne zaboravi spomenuti koje ime, da ne pobrka red priredbi, da ne govori preopširno o manje važnim događajima, a o većim i znatnijim, da ne štedi suviše riječima.

»Zagrebačka filharmonija« već je završila svoje redovite matineje, izvanredne se pak redaju dalje i u njima nastupaju kao gosti domaći i strani umjetnici. Posjet općinstva jenjava, sezona se primiče kraju, jer u danima punim proljetnoga sunca šetnja u prirodi mami više od senzacionalnih programa i gostovanja. Ipak bi valjalo i kuditi naše općinstvo. Zašto se krajem sezone moraju uopće izmišljati senzacije? Ili je možda samo obilje koncerata u današnjim prilikama krivo i materijalni razlozi uvjetuju sve veću rezerviranost posjetnika? Zamjeriti valja ipak suzdržljivost, koja se zapaža u slučajevima, kada nastupaju naši umjetnici prvi put pred javnošću. Ne pomaže običajno oglašivanje, da se razbije uvriježeno nepovjerenje. Dolazak Slezaka ili Fischera bit će razlogom, da se na materijalne razloge zaboravi, šta više pobudom, da se pokaže neko nadmetanje u kupovanju vrlo skupih ulaznica.

Da se i ne govori o tom, kako zaista veliki umjetnici (Slezak) dolaze u Zagreb nešto okasno, kada njihovu uspješnom nastupanju mora pomagati slava minule veličine. U »Zagrebačkoj filharmoniji« nastupio je kao gost, mladi i poletni muzičar Jakov Gotovac. Znali smo ga kao kampozitora po njegovim zvučnim i nježnim popijevkama i zborovima, što su gotovo neposredno ispod njegova pera već bili predani u štampu (edicije Slave i Rirop). Čuli smo o njegovoj djelatnosti u filharmonijskom društvu u Šibeniku. Čuli smo ga napokon u Zagrebu, gdje je svojim prvim nastupom kao dirigent »Zagrebačke filharmonije«, pokazao lijepe kompozitorske sposobnosti i dirigentske odlike. Dvije popijevke, što su ih naši filharmoničari svirali (pjevao je g. Flögl), odlikuju se bujnom šarolikošću orkestralnih boja, neusiljenim slikanjem pravog ugođaja, a hvalevrijednu jednostavnost pjevne linije samo je mjestimice prekrivao suviše gusti orhestarski zvuk. — Mlađahni Korngold, dijete Beča, u veselim plesnim vazda nasmijanim i prpošnim, često banalnim ugođajima rano sazrelim talentom davno je već začudo svijet svojim kompozicijama. (Čuli smo njegovu Simfonijetu, što ju je napisao, kada mu je bilo četrnaest godina.) Eklekticizam, koji je izbijao u ranijim djelima (spomenuta Simfonijeta), razumljiv je u djeteta, koje je voljko primalo toliko dojmova u velikom muzičkom svijetu rodnoga grada. Zato je u kasnijim djelima prevladala uz silni razmah tehničkih sredstava orhestralnog zvučnog izražaja i podobnost izgrađivanja osnovnoga ugođaja u kratkim, genijalno izgrađenim stavcima (svita iz pozorišne muzike za Shakespearovu »Mnogo vike, ni za što«) kao u stavcima »U bračnoj sobi«, »Noćna straža«, »Hornpipe«. Čini se, da je pravo područje njegova stvaranja upravo pozorišna muzika. — Vijonilista Aranyi nastupio je osim u jednoj matineji »Zagrebačke filharmonije« i na posebnom svom koncertu.

Intimne večeri »Glazbenog Zavoda« i dalje se redaju.

Juro Tkalčić u svojem je koncertu prikazao ne samo poznate i priznate odlične svoje sposobnosti virtuoza, već je izvođenjem novog svoga djela — »Tužna roža«, Tema con variazioni — dokazao, da je u njega neoslabljena snaga stvaranja, vedra radost pravoga muziciranja, u kojemu se očituje sva bujnost njegove duševnosti. Novo njegovo djelo upravo zbog obilja zamisli nije u cjelini izgrađeno tako, da ne prevagnu ljepote pojedinosti, u kojima nije vrijedni kompozitor samo iscrpao svu ljepotu zvučnosti svoga instrumenta već je i gradio stavke vanredne tehničke poteškoće. — Ugledni pijanist Ćiril Ličar s potpunom je predanosti svirao klavirsku dionicu cijele večeri. Tkalčić i Ličar umiju i znaju zajedno svirati. **Dr. B. Širola.**

KNJIŽEVNOST.

Jul. Kempf: Od Save do Adrije Bosnom i Hercegovinom. Crtice za mladež. Treće izdanje. Zagreb 1923. Cijena 20 dinara. U nas se o omladinskoj knjizi ne vodi još ni izdaleka onoliko računa, koliko bi trebalo, pa je i posljedica toga, da

mi imamo vrlo malo dobrih omladinskih knjiga. Mi nemamo još ni jednoga pregleda, koji bi bio točan putokaz ili bar registar svega onoga, što je u domaćem duhu dobro za mladež napisano. A ipak je ta omladina vrlo dobra publika, ona mnogo treba, mnogo traži, ona je i izbirljiva i kritička, ako ne u teoriji, a ono u praksi, jer ono, što nije za nju, jednostavno otklanja. Zato je vrlo teško pisati za mladež — a ona ipak traži lektiru — pa prema tome od srca pozdravljamo takovu knjigu, koja evo već u trećem izdanju izlazi pred nas posve pomlađena i ponovljena i sadržinom i formom. Knjiga je g. Kempfa dobra omladinska knjiga, ako se držimo onoga, što i sam auktor veli, da je ono, što je najbolje, za mladež tek dobro. Pisac je s mnogo živosti u formi putopisa, koji su u našoj književnosti uopće rijetki, opisao na vrlo zanimljiv način svoje putovanje po Bosni i Hercegovini i podao nam tom svojom knjigom potpunu sliku i ljudi i krajeva, kroz koje nas vodi. Iz nje se vidi pravi pedagog, koji svoje čitače vodi zanimljivim putovima toga našega dragog kraja, pokazuje sve znamenitosti, na koje nailazi, oživljuje prigodice uspomenu na historijske junake i događaje i reda sliku za slikom kao u kaleidoskopu, pa je tim svojim načinom prikazivanja i opisivanja uspio eto, da je tom knjigom prodro u srca nesamo onoj publici, kojoj je namijenjena, već i odraslima.

I tehnika je knjige osobita. Jezik biran i čist, stil lak i jasan, oprema lijepa, a veliki broj slika uzdiže vrijednost knjizi tako, da se ona sama najbolje preporuča, ona ide u red najboljih knjiga, koje su kod nas za mladež napisane.

Knjige takove vrste došle su nam baš danas u sto dobrih časa!

F. Nikolić.

Dane J. Hranilović, »Iz zapisaka jugoslav. dobrovoljca«. Nakladna knjižara St. Kuglia, Zagreb, 1923. Historija golemog svjetskog rata čeka još svog velikog historičara, koji će je u detaljima ocrtati i tako osvijetliti tu najkrvaviju stranicu u povijesti čovječanstva, istaknuvši njezine duboke uzroke, njezin razvoj i neminovne posljedice, koje su nastupile. Oni »zapisci jugoslavenskog dobrovoljca« samo su neki ulomak iz velike svjetske epopeje, u kojima nam g. Dane J. Hranilović crta formaciju i postanak jugoslavenskih legija za oslobođenje u Rusiji, u kojima je i sam sudjelovao. Knjižica nema umjetničkih pretenzija, napisana je jednostavnim stilom kroniste, koji opisuje detaljno sve, što je vid'o i čuo u onim povjestnim danima, al za to je baš njezina vrijednost veća, a iskrenost, kojom je napisana, jamči nam za istinitost događaja. Ovo će djelce dobro doći svima, koji žele biti bolje obaviješteni o velikim događajima, u kojima je sudjelovao i naš narod u krvavim borbama na Dobrudži, povodom ruske revolucije, njegov eksodus iz Rusije preko Sibirije, Mandžurije, Mukdena, Port Dalnija, preko oceana u Suez i t. d.

Stj. Ilijić.

BILJEŠKE.

Repertoar Hrvatskog Kazališta u Zagrebu. Travanj: 18. Milan Begović, Svadbeni let. Redatelj Ivo Raić. Pomoćni redatelj Slavko Batušić. (Premijera. Nastup gdjice Božene Begović). — 19. Rimskij-Korsakov, Šeherezada (14. put); Schuman-Baranović, Leptiri (12. put); Zajc-Baranović, Svatovac (11. put; gostovanje Margarete Froman). — 20. Đ. Gundulić, Dubravka. (67 put); Muzika A Dobronića. — 21. Gounod, Faust. (217 put; Gostov. Nikole Zeca i Al. Veselovskoga). — 22. popodne: Labiche —Michel: Firentinski šešir. (5. put); naveče: Borodin: Knez Igor (8. put). — 23. N. V. Gogolj, Revizor. (60 put). — 24. Mozart, Čarobna frula (21. put; gostovanje Nikole Zeca). — 25. Milan Begović, Svadbeni let (2. put). —

Ugnjetavana kultura. Amerikanski slavista A. Maning piše u »The New-York Times« između ostalih dopisa iz Evrope informativan članak o položaju Lužičkih Srba u Lužici, iz kojega vidimo njegovo zgražanje nad podređenošću, kojoj je ta narodna manjina pod upravom Njemaca podvržena. Dok u političkom smislu ne mogu Lužičani doći do izražaja, jer su izborni kotari tako uređeni, da ne može ni jedan Lužičan biti izabran, koji bi digao svoj glas u ime svojih sunarodnjaka i njihovih prava, dotle oni sami t. j. Lužičani u želji, da se njihovo slavenstvo očituje, rade na kulturnom polju najviše kolikogod se dade u tako mizernim prilikama. Bez prava, da uče čitati i pisati na svom materinjem jeziku u školi, uče oni čitati i sposobni su da prate svoje novine, dnevnike i časopise, kojih ima više, i svoj jedini književni list »Lužica« koji izilazi već 40 godina. Mnogi agilni Lužičani intelektualci idu danas za tim, da probude u Lužičana, osobito onih iz Donje Lužice, da i ovi budu dionici svih onih kulturnih iako malih tečevina, koje imaju Lužičani. — Od ovako malenoga naroda traži se mnogo, pa čim je probuđenija svijest, tim je laglje marnim narodnim trudbenicima uspijevati; tim se laglje uzdrže one institucije, koje su podvrgnute za dobro toga ugnjetavanog slavenskog naroda.

Bez pravog kulturnog središta osnovali su Lužičani u Pragu: Češko lužičko društvo: »Adolf Černy«, koje se brine za kulturno pridizanje Lužičana. Nedavno je to društvo priredilo etnografsku i slikarsku izložbu Kube o lužičkim narodnim predmetima. Ono izdaje češko-lužičke knjige (biblioteku). Sada je izašla četvrta knjiga. Osnivaju se fondovi (Zeilerov) za podupiranje narodne stvari. Uopće se nastoji sve moguće činiti, što će narodnoj lužičkoj stvari koristiti. Taj bi pothvat mogli isporediti sa našim bosanskim »Napretkom«. — Misija je i jednoga i drugoga pothvata, da svoj narod kulturno pridigne. Moramo se čuditi žilavosti tamošnjih intelektualaca i nastojanju, da pređu na nacionalni sitni rad, i smažu toliko snage, pa da izdaju i list kao što je »Češko lužički Vjesnik«, koji je izašao za godinu 1923. u dvobroju kao prvi svezak, sa obiljem zanimljivog sadržaja. Zaista tamošnji intelektualci, kao i oni u Pragu, zaslužuju potpuno priznanje za žilav kulturni boj, koji vode u zemlji »kulture« — koja ne dopušta, da im podanici uživaju blagodat školske obuke na materinjem jeziku.

Kasnije ćemo se nešto podrobnije osvrnuti na taj rad.

N.

Spomenik ~~Franji~~ Runjaninu, uglazbitelju »Lijepe naše domovine«, konačno je gotov i bit će postavljen na njegov grob u Novom Sadu. Djelo je našega Frangeša, a sastoji u poprsju od bronza nešto povećan od naravne veličine, jednostavan je i bez izlišne poze, samo se u očima, uzdignutim k nebu, primjećuje duboki osjećaj, koji je nadahnjivao našega glazbenika, kad je sastavljao motiv za njegovu veličajnu himnu, koja je postala svojinom cjelokupnog hrvatskog naroda. Poprsje bit će postavljeno na mramorni stup izrađen po nacrtu arhitekta Podhorskoga, a ostali ornamentalni dio spomenika izrađen je od učenika naše obrtne škole u Zagrebu, koji su se trudili, da dostojno urese spomenik našem slavnom glazbeniku. Tim aktom pieteta ispunjena je jedna davna želja našega naroda, koji je svojim prilozima konačno i omogućio izgradnju toga djela.

—I—.

Izdavači i vlasnici: Dragutin Nemet i drugovi. Tisak »Tipografije« d. d. Zagreb.

Tisak »Tipografija« d. d., Zagreb.